

Nemes Krisztina

... SZTE Bölcsészettudományi Kar, Hispanisztika Tanszék, Doktori Iskola
 ... olot@mailbox.hu

TÖRVÉNYBE FOGLALT EMLÉKEZET

*Memory codified**Sećanje položeno u zakon**Memòria feta llei*

A demokratikus átmenet (1975–1982) éveit a Franco-diktatúra demokratikus rezsimmé alakult. A békés változás garanciája az Amnesztiatörvény (1978) volt, mely szabaddá tette a rabokat és büntetlenségben részesítette a rabtartókat, az elnyomó rendszer felelőseit. A diktatúra tiltása után a demokratikus átalakulás békéjét garantáló, törvényesített felejtés hallgattatta el a köztársaságpárti emlékezetet. 2007-ben azonban a spanyol parlament – s vele egy időben a katalán is – elfogadta a Történelmi Emlékezet törvényét. Bár mindkét törvény baloldali, múlt- és jövőképük, s ekképpen legitimációjuk alapja igen különböző. Összehasonlításuk világosan kirajzolja az ideológiai törésvonal mentén megosztott ország mellett az egymástól eltérő nemzeti alapon megosztott emlékezeteket is.

Kulcsszavak: amnesztia – amnézia, történelmi emlékezet, történelmi igazságtétel, társadalmi megbékélés, emlékezetpolitika – jövőpolitika, megosztott emlékezet

Hatvannyolc évvel a spanyol polgárháború (1936–1939) vége, és harminckét évvel Franco halála (1975) után, a szocialista többségű spanyol képviselőház 2007. október 31-én megszavazta a Történelmi Emlékezet törvényét (LEY 52/2007, de 26 de diciembre, közismertebb nevén Ley de la Memoria Histórica LMH). Ennek a célja az volt, hogy a polgárháború és a diktatúra éveit erőszakot és üldöztetést szenvedettek jogait elismerjék, kiszélesítsék, s érdekükben konkrét intézkedéseket foganatosítsanak.

A törvény – sokak kíváncsiságát kielégítendő – először is megokolja, hogy miért volt szükség a meghozatalára, és a következőképpen fogalmaz: „A demokratikus átmenet folyamatát a megbékélés és az egyetértés szelleme, valamint a pluralizmus iránti tisztelet és minden gondolkodásmód békés védelme jellemezte. Ez tette lehetővé az 1978-as Alkotmány megszületését, ami ezeknek az egyértelműen integrációra irányuló törekvéseknek a jogi megfogalmazása. Ezzel az átmenet olyan alkotmányos alapot teremtett az együttélésre, amely például nélküli a korábbi történelemben, és már a demokratikus korszak kezdetétől

fogva különböző intézkedéseket hozott azoknak a javára, akik az Alkotmány előtti évtizedek során elszenveték a polgárháború és a diktatúra következményeit” (LMH 2007). A következő bekezdésben megállapítja azt is, hogy „bár a törvényhozás részéről történtek az áldozatok elismerésére irányuló erőfeszítések, továbbra is léteznek olyan állampolgári, parlamenti és civil szerveződések-től érkező jogos követelések, amelyeknek a spanyol demokrácia egyetértésre törekvő alapító szellemében és az Alkotmány keretein belül (a törvényhozók) helyet kell adjanak” (LMH 2007).

A hetvenes évek második felében és a nyolcvanas években valóban születtek olyan törvények és rendeletek, amelyek nyomán nyugdíjhoz jutottak azok a háborús rokkantak is, akik a köztársaság oldalán harcoltak (1976), nyugdíjhoz és orvosi, valamint szociális ellátáshoz való jogot szereztek a háborúban elesettek özvegyei, gyermekei (1979), 1980-ban nyugdíjat szavaztak meg a republikánus zónában harcolóknak, majd két évvel később a háború során rokkanttá vált civileknek is. Az 1990 és 1992 között a szocialista kormány által hozott törvények formálisan lehetővé tették, hogy a Franco-rendszer által bebörtönzöttek bizonyos része anyagi kárpótlásban részesüljön. Az 1996 márciusától 2004 márciusáig hatalmon levő néppárti kormány azonban gátolta ezt a folyamatot. A kárpótlás kérdését az autonóm közösségek kormányainak hatáskörébe utalta, ott pedig a néppárti képviselők továbbra is akadályozták az egyéni kezdeményezésre indítható folyamatokat (az Európa Tanács parlamenti tanácskozó testülete által 2006. március 17-én jóváhagyott jelentés, 88. pont).

A Történelmi Emlékezet törvénye előtti időszak kollektív emlékezetet meghatározó törvénye, a demokratikus átmenet idején és szellemében, 1977-ben fogant amnesztia törvény. Ennek hatására kiszabadultak a rendszer börtöneiből a politikai elítéltek, de ugyanakkor a megbékélés jegyében büntetlenséget biztosított az elnyomó rendszer nevében cselekvő üldözőknek és rabtartóknak is. A spanyol demokratikus átmenetben nem volt jelen az a törekvés, hogy büntetőjogi felelősséget állapítson meg az emberi jogok korábbi megsértése miatt (YSAS 2009: 406). Ez elsősorban a spanyol polgárháború és a Franco-korszak fájdalmas tapasztalatának köszönhető, amelynek birtokában az átmenetben részt vevő nemzedékek a legkisebb veszélyt rejtő, békés reformok útján történő politikai átalakulás mellett döntöttek.

Ezt a változást alapvetően nem forradalmi tömegek kényszerítették ki, bár nem hiányoztak a forgatókönyvből a tömegtüntetések és a halálesetek sem. A változás paktumának történelmi felelőssége elsősorban a létrejöttéért felelős feleket: az egyházat, a hadsereget, a nagyvállalatokat, a pártokat és a szakszervezeteket terheli (PÉREZ SERRANO 2004). A régi államhatalom képviselői beengedték a jogszerűség sáncai mögé a Franco-ellenes erőket, akik immár törvényesített működésük által demokratikus legitimitást kölcsönöztek az átalakuló rendszernek. Így valósult meg a *do ut des* reálpolitikai elve alapján a békés, szélsőségektől (változatlanág/forradalmi szakítás) mentes átmenet,

amelynek során a szemben álló felek mindegyike belátta, hogy nem számíthat teljes, kizárólagos győzelemre. A polgárháború traumatikus emlékezete tehát a régi félelmek miatt késztette reálpolitikára mindkét oldalt. A reálpolitika jegyében viszont a Franco-ellenes mozgalom nem bosszúért kiáltott – hiszen Franco ágyban halt meg, és rendszere, mely kiegészített az USA-val, a Vatikánnal, NATO-tagállammá vált, és gazdasági modernizálódást is végrehajtott – hanem a parlamentáris demokráciát akarta visszaállítani, és emiatt „nemzeti megbékélésre” törekedett. Ennek a hozzáállásnak ékes bizonyítéka a Spanyol Kommunista Párt Központi Bizottságának 1956-os, történelmi jelentőségűnek bizonyult, berlini gyűlése által kiadott korai nyilatkozat is (Declaración del Partido Comunista de España 1956).¹

A Történelmi Emlékezet törvénye is erre a „spanyol demokrácia egyetértésre törekvő alapító lelkületének” nevezett szellemre hivatkozik. Ez irányítja a modellértékű politikai paktumot, az átmenet folyamatát, és ebben fogant az 1978-as Alkotmány is. Ennek elemeit nevezhetjük az új spanyol demokrácia alapító mítoszának, legitimitása alapjának, az új origónak, ami a 2007-es szocialista törvény számára is kiindulási alapot jelent, mint az kiderült a Történelmi Emlékezet törvényének bevezető szövegéből. Ez az új alapozás volt hivatott helyettesíteni a spanyolok kollektív emlékezetében a polgárháború tragikus emlékét. A megbékélés reálpolitikája azonban távolról sem jelentette azt, hogy akár a Franco-rendszer hívei, akár az ellenzék megváltoztatta volna saját csoportmű emlékezetét. Ezek az egymásnak ellentmondó, sőt egymást kölcsönösen kizáró csoportemlékezetek továbbra is különböző szimbólumrendszerrel, legitimációs alappal és érvrendszerrel működtek tovább.

Visszatérve a Történelmi Emlékezet törvényének szövegéhez, megállapíthatjuk, hogy szükségességét még két korábbi jogi nyilatkozatra hivatkozva támasztja alá. Ezek egyike a spanyol néppárt (PP) által alkotott 2002-es javaslat, mely megállapítja, hogy „senki sem érezheti magát felhatalmazva erőszak alkalmazására annak érdekében, hogy politikai meggyőződését másokra kény-

¹ A PCE 1956-ban kiadta deklarációját a Nemzeti megbékélésért, amelyben a következőképp fogalmaz: „a polgárháborúban az ellenkező táborban harcolók közt egyre nagyobbra nő a megbékélés iránti igény”, ezért a PCE kijelenti, hogy feltétel nélkül „készen áll a spanyolok közti nemzeti megbékélésre, amely véget vet a polgárháború okozta és Franco tábornok által fenntartott megosztottság állapotának”. A deklaráció a kommunista párt-ra jellemző optimizmussal a jövőre függeszti tekintetét, mert „nem akarja vállalni annak szörnyű felelősségét Spanyolország és a jövő előtt, hogy azoknak a generációknak a válálára terheli az események felelősségét, akik ezekben részt sem vettek”. Legfőbb célkitűzéseként pedig a következőt jelöli meg: „Úgy véljük, hogy az volna a legnagyobb igazságszolgáltatás mindenki számára, aki a szabadságért esett el vagy érte szenvedett, ha Spanyolországban ismét helyreállna a szabadság”. A POUM 1947-ben kiadott nyilatkozata teljes egészében elveti a demokrácia visszaállításának lehetőségét, ha az polgárháború útján valósulhatna csak meg, s úgy véli, hogy „Spanyolország számára az az alapvető probléma, hogy megszabaduljon a polgárháborútól”.

szerítse és totalitárius rendszert hozzon létre, amely nem tartja tiszteletben minden állampolgár szabadságát és méltóságát, ezt demokratikus társadalmunk elítéli és visszautasítja”. A másik pedig a nagy tekintélyű civil szervezet, az Európa Tanács parlamenti tanácskozó testülete által 2006. március 17-én jóváhagyott jelentés, amely nemzetközileg elítéli a Franco-rendszer által 1939 és 1975 között elkövetett bűnöket, mint az emberi jogok súlyos megsértését. Az Európa Tanács e Franco-rendszert elítélő döntése egy olyan jelentésre épült, amely Paul Preston történész szakmai segítségével készült, és a máltai Leo Brincat terjesztette be (CUÉ 2006). Ez a 43 ország képviselői által elfogadott nyilatkozat valójában a Franco-rezsim első teljes körű nemzetközi elítélése. Amikor az ENSZ a negyvenes években elutasította Spanyolország felvételi kérelmét a szervezetbe, akkor csupán a rendszer nácibarát jellegét jelölte meg indoklásként. A 2006-os jelentés azonban a következő kijelentést teszi: „Elegendő bizonyíték áll rendelkezésre annak megállapításához, hogy a Franco-rendszer az emberi jogokat szisztematikusan megsértő eljárásokat alkalmazott polgáraival szemben... A múlttal való szembenézés pedig nem jelentheti pusztán azt, hogy a közterületekről eltávolítanak bizonyos utcatáblákat, feliratokat, jelképeket, hanem a rendszer komoly vizsgálatának a rendszer egyértelmű elítéléséhez kell vezetnie.” (Az Európa Tanács parlamenti tanácskozó testülete által 2006. március 17-én jóváhagyott jelentés.) Az Európa Tanács úgy véli, késedelem nélkül kell ebben a kérdésben intézkedni, és arra kéri a spanyol kormányt, hogy mind morálisan, mind pedig anyagi szempontból segítsék azoknak a csoportoknak és szervezeteknek a munkáját, amelyek igyekeznek a köztudatba bevinni a Franco-rendszer által az emberi jogok ellen elkövetett bűnök történelmi emlékezetét. A dokumentum 94. pontjának ajánlása szerint a spanyol kormánynak egy állami bizottságot kellene létrehoznia, amely megvizsgálná a diktatúra által az emberi jogok ellenére elkövetett bűnöket, és eredményeiről jelentést tenne az Európa Tanácsnak. A 95. pontban jelzik, hogy a történészek és kutatók számára meg kellene nyitni minden levéltárat, legyen az állami vagy magán, polgári vagy katonai, melyek anyaga hozzájárulhat az igazság kiderítéséhez, különös tekintettel az államilag finanszírozott Francisco Franco Alapítvány által őrzött dokumentumokra, és kíváncsúnak tartják minden fasiszta levéltár megnyitását a széles nyilvánosság előtt. A nyilatkozat kijelenti, hogy a spanyol kormány a nemzetközi közösség teljes támogatását bírja a Franco-rezsim elnyomásának áldozatait rejtő tömegsírok feltárásához. Ezenkívül javasolja még egy történészbizottság felállítását, amely meghatározza, hogy a történelemtanítás során hogyan kezeljék a polgárháború kérdését, s megállapítsa, miként helyezzenek el az Elesettek Völgyében épült sziklatemplomban egy állandó kiállítást, amely bemutatja, hogyan épült a bazilika kényszermunkára kirendelt köztársasági rabok által (az Európa Tanács parlamenti tanácskozó testülete által 2006. március 17-én jóváhagyott jelentés 91–100. pontja).

E két korábbi hivatkozott dokumentum jegyében fogalmazza meg tehát a Történelmi Emlékezet törvénye a spanyolok sebeinek begyógyítását célzó törvényt, amely az emlékezet minden terén intézkedik. Elítéli a jogtalanságokat, erkölcsileg rehabilitálja az igazságtalan ítéletek elszenvedőit, kárpótlást állapít meg számukra, megadja a spanyol állampolgárságot a nemzetközi brigádok ezt kérelmező tagjainak, valamint a külföldre szakadt spanyolok leszármazottainak, elismeri minden állampolgár és család jogát az egyéni emlékezethez. Éppen ezért helyet ad annak a „nagyon jogos követelésnek, mely nem kevés olyan állampolgártól érkezik, akinek nincs tudomása hozzátartozói fellelhetőségének helyéről, akik közül többen még tömegsírokban hevernek, intézkedéseket és eszközöket dolgoz ki annak érdekében, hogy a közigazgatási szervek megkönnyíthessék a kérelmezők számára a lokalizálás és az esetleges azonosítás feladatát” (LMH 2007). Intézkedik a diktatúra szimbólumainak a közterekről történő eltávolítását illetően is. Megerősíti a polgárháború dokumentációját tartalmazó Salamancai Levéltár központi szerepét, és integrálja a Történelmi Emlékezet Dokumentációs Központjába annak érdekében, hogy megkönnyítse a történelmi információkhoz való hozzáférést. A törvény külön cikkelyben intézkedik az Elesettek Völgye kérdésében, amelynek a törvény megfogalmazása értelmében „minden áldozat emlékét őrző közös temetővé kell válnia”. S mindez az „átmenet egyetértésre törekvő szellemében, hiszen így nemcsak a törvényben említett állampolgárok kapnak elismerést, nemcsak ők részesülnek tiszteletadásban, hanem az egész spanyol demokrácia” (LMH 2007).

Harminc demokratikus esztendő telt el az amnesztiatörvény és a Történelmi Emlékezet törvénye között. Ebből megállapíthatjuk, hogy az amnesztia nem jelent amnéziát, valamint hogy a múlt és annak emlékei nagyon makacs dolgok, amelyek nem múlnak el csak attól, hogy szemet hunyunk fölöttük. Az átmenet idején az emlékezethez való jog mint állampolgári jog nem fogalmazódott meg, a politikai átalakulás módja inkább a feledéshez való jogot fogalmazta meg, mint a sikeres átmenet garanciáját.

Az igaz, hogy emlékezet és felejtés egy és ugyanazon képesség, az emberek és a közösségek maguk választják ki múltuk formátlan történészhalmazából a megőrzésre és a feledésre ítélt elemeket, hogy ily módon felépítsék identitásukat. Az élettörténetek vagy a nemzeti történelmek gondosan kiválogatott, majd logikus rendbe fűzött elemek sorai, amelyek választ adnak a ki vagyok kérdésre. Ha valakinek bizonytalan az identitása, még lehetséges élnie, de aki képtelen a felejtésre, annak szinte lehetetlen (BORGES 1970). A felejtés egészséges önvédelem, traumatikus élettapasztalatok esetében az élet akár lehet választás kérdése is, mint azt a buchenwaldi tábor egykori spanyol köztársasági rabja, Jorge Semprun egyik regényének a címe is tükrözi: *Írni vagy élni* (SEMPRUN 1995). Jól kell tehát megválasztanunk az én-történet narratíváját, mert mint Walter Benjamin fogalmaz: „a múlt képe eltűnéssel fenyeget minden olyan jelenben, amely nem építkezik belőle”. Vagyis az a múlt, amelyet nem használunk fel a jelen és azon keresztül a jövő építéséhez, az valószínűleg a feledésbe hull.

De mi történik akkor, ha mint a spanyol történelem az átmenet korszakában, a modernitásra jellemző optimizmussal a jövőépítés felé fordul, *tabula rasát* csinál, és úgy próbálja elfelejteni a véres polgárháborút, hogy annak jobb- és baloldali emlékezetét egyaránt kiiktatva, a vér nélküli demokratikus átalakulást teszi meg az új rendszer legitimációs alapjául? Ekkor a hivatalos állami emlékezetből kiszorult emlékezetek a magán-, a család- és a csoportemlékezetekben élnek tovább, kedvező bel- és külpolitikai körülmények esetén újra felbukkan- nak, és új törvény megfogalmazásához vezetnek. Igaz, hogy a spanyol törvény felkarolja az igazságtalanságot szenvedettek emlékezetét, nem kérdőjelezi meg azonban a *status quót*, hiszen indoklásában nem nyúl vissza az Átmenet előtti időkbe. A köztársasági emlékezet felbukkanását tehát a példászerű átmenet, mint alapító mítosz, ugyanúgy gátolja, mint a Franco-korszakbeli tiltás.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a historiográfia ne adott volna Franco halála után a köztársasági emlékezetre alapozó munkákat, ezekből bőséges kínálat létezett (JULIA 2006), az irodalom és a film pedig már a Franco-korszakban is jegyzett olyan alkotásokat, amelyek őrizték a legyőzöttek emlékét (MUÑOZ MOLINA 2008). Az emlékezetet őrző tudomány és a művészetek mellett egyre növekedett a civil szerveződések száma is.

Az első emlékezetet őrző egyesület, az Amical de Mauthausen 1962-ben alakult, ám a legalizálására indított többszöri kísérletek ellenére csak 1978-ban tett szert teljes körű jogi elismerésre. A Katalán Politikai Foglyok Szövetsége 1975-ben alakult, tizennyolcezer aláírással, de csak 1980-ban sikerült legálissá tenni működését (DOMÉNEC 2009). A nehézkes kezdet ellenére az emlékezet- megőrző egyesületek száma egyre növekedett. Ebben a folyamatban a fordulat évének egyértelműen 2000 tekinthető, az *Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica* (ARMH) – Egyesület a Történelmi Emlékezet Helyreállítáásáért – civil szervezet megalakulásának éve. Ez a civil szervezet Emilio Silva eltűnt nagyapja utáni nyomozás járulékos eredménye, és ma már Spanyolország emblematisztikus szervezete. Több mint százötven tömegsír feltárását köszönhetjük nekik, ezek közt az első a Priaranza del Bierzo-i jeltelen tömegsír, amely 13 republikánus földi maradványait tartalmazta, köztük Emilio nagyapját (TREGLOWN, 27–30 és ARMH honlap). Ekkor kezdődött a tömegsírok feltárása a szervezet segítségével, és még óriási munka áll előttük, hiszen Spanyolország vezető helyen áll az erőszak nyomán eltűnt személyek rangsorában legalább 114 266 főre becsült eltűntjével (Right International Spain). Az emlékezet jegyében megalakuló egyesületek száma Spanyolországban 2003 és 2005 között 30-ról 70-re nőtt, míg csak Katalóniában 2001 és 2007 között 38 ilyen szervezet alakult (SCAGLIOLA 2008).

A 2000-es év más tekintetben is fordulópontnak bizonyult. Az 1996-ban hatalomra jutott Spanyol Néppárt (PP) 2000-től kezdve már a katalán jobbközép nacionalistái támogatása nélkül is abszolút többséget szerzett a spanyol parlamentben, és kezdte hangsúlyosabbá tenni a saját történelmi örökségként

őrzött nemzetfelfogást. Ebben a folyamatban visszakérültek a forgalomba a diktatúra úgynevezett alapító mítoszai, a historiográfiában is feltűntek Franco új propagandistái (PRESTON ARMH Catalunya), s e felfogás mentén a nemzeti identitásnak csak egy bizonyos formája maradt elfogadható. 2000-ben az állam támogatásban részesítette a Francisco Franco Alapítványt, és hazahozatta a II. világháború során a División Azul soraiban a szovjet fronton elesettek maradványait (SCAGLIOLA 2008). Ezenkívül a jobboldalnak a demokratikus korszak során végig megmaradtak az egyházban konzerválódott rituáléi: a vértanúkról való megemlékezések, mártírológiák kiadása, táblák elhelyezése a templomokban, boldoggá avatások kérelmezése (János Pál pápa több embert avatott boldoggá és szentté, mint elődei összesen) vagy például Valencia érseke azt javasolta, hogy a város közepén építsenek egy Valencia boldoggá avatottjainak szentelt kegytemplomot (MIR 2009). 2002-ben megalakul a FAES (Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales Founding Principles).

A spanyol baloldal tehát ebben a korszakban egy furcsa úrben találhatta magát, másodszor is elvesztette a parlamenti választásokat, miközben az abszolút többséggel uralkodó jobboldal kezdte visszaépíteni ideológiájába az átmenet előtti elemeket. A polgárháború kitörésének 50. évfordulója alkalmából 1986-ban mondott beszédében Felipe González két dolgot hangsúlyozott: hogy „a háború testvérgyilkos jellege miatt azon események közé tartozik, amelyekről nem szabad megemlékezni, másrészt pedig úgy vélte, hogy a háború már véglegesen átlépett a történelem kategóriájába, a spanyolok közösségi tapasztalatának és emlékezetének részét képezi. Nem élő jelenlét azonban egy olyan országban, amelynek erkölcsi alapjai a szabadság és a tolerancia értékeiben gyökereznek” (SCAGLIOLA 2008: 306). Ugyanezt az átmenet paktumához és elvi, ideológiai alapvetéséhez való hűséget figyelhetjük meg a Történelmi Emlékezetről hozott szocialista törvény indoklás részében is, mint az az idézetekből kiderült.

Ebben a tekintetben tehát a baloldal hű maradt a *status quo*-hoz, azonban gyakran emlegetik a törvénnyel kapcsolatban az új miniszterelnök, Luís Rodríguez Zapatero két nagyapját. Nemcsak az 1936-ban meggyilkolt Juan Rodríguez köztársasági katonatisztet (CASTRO 2008), akit beiktatási beszédében felemlített annak indoklására, hogy miért szükséges meghozni a polgárháború és a diktatúra áldozatainak emlékét őrző intézkedéseket, hanem a másikat is, aki a másik oldal békés híve volt (TREGLOWN 2013: 21). Ennek a jobboldali nagyapának a felemlegetése valójában azt kívánja jelezni, hogy a történelmi emlékezet megőrzését célzó törvénytervezetben sokan egyszerű politikai manővert látnak, amellyel a baloldal igyekszik legitimitást szerezni magának. A PP élén álló Rajoy vehemensen védeni kezdte az emlékezetről szóló törvénnyel kapcsolatban a jobboldal tagadó álláspontját, miszerint a sebek felszaggatása nem tesz jót a társadalomnak, s ezáltal az áldozatok emlékének védelmezőjeként fellépő baloldal sikeresen láttatta a PP-t, mint a Franco-korszak értékeinek védelmezőjét és továbbvivőjét. A törvény megszületésének okai között nyil-

vánvalóan szerepel ez a politikai indok is, ám ez önmagában nem lett volna elegendő. A korábbi oldalakon már láttuk, hogyan érett meg egyre inkább a társadalom erre a változásra.

A törvény megszületéséhez a politikai és társadalmi okokon túl, hozzájárult még a nemzetközi környezet is. A berlini fal leomlása után Európa keleti felén is láthatóvá váltak a második világháború és a kommunista diktatúrák nyomai, és előtérbe került az áldozatok anyagi és erkölcsi kárpótlásának kérdése. A latin-amerikai kontinensen is a nyolcvanas években szűntek meg a katonai diktatúrák, és az országok a 90-es évektől bizottságokat hoztak létre állami akaratból, melyek *Comisiones de Verdad y Reconciliación* néven az emberi jogok elleni súlyos vétségek kivizsgálására szakosodtak az igazság és a megbékélés nevében (ANDERLE 36. LERNER FEBRES 2004). A bizottságokban dolgozó történészeknek gyakran bírói szerep is jutott, hiszen feladatuk volt megállapítani, kinek a felelősségét terhelik az esetek. A bíró és a történész szerepének közelítése nem tartozik a tudományos történetírás célkitűzései közé (JULIA 2006), de ebben a helyzetben, a még élő történelemmel mint alpanyaggal dolgozók, akiknek feladata a felelősség megállapítása volt, nehezen kerülhették ki az ítéletmondást.

A közéletben, sőt politikában aktív, országa iránt elkötelezett történész személye azonban nem ritka jelenség. Jaume Vicens Vives katalán történész tanítványának, Josep Fontanának írott levelében így fogalmaz: „Továbbra is úgy gondolom, hogy létezik egy dolog, ami fontosabb, mint az egyetem, ez pedig az ország. S fontosabb a történettudománynál az egyetem, mert rajta keresztül az országnak szolgálhat a történettudomány” (NEMES 2013: 160). Katalónia történelmi emlékezetének kialakításában majd annak törvényessé vagy hivatalossá tételében is nagy szerepet játszottak a történészek. Mint már említettük, az átmenet és az utána következő korszak historiográfiája nem szűkölködött a köztársasági emlékezetet őrző művekben, ezek azonban megmaradtak az akadémiai körökön belül, vagy tudományos népszerűsítő irodalom formájában kerültek piacra. Az emlékezetpolitika azonban ennél sokkal tágabb tevékenységet jelent. A történelmi emlékezetet ki kell dolgozni, majd széles körben terjeszteni különböző tömegkommunikációs csatornákon, az oktatás által, meg kell jelenítenie a társadalomban szimbolikus és racionális formában egyaránt. Az épített környezet, a köznapi terek megformálását, az irodalmi, a történelmi, zenei, képzőművészeti műveltségben való jelenlétet jelenti.

A Történelmi Emlékezetről (Llei del Memorial Democràtic) 2007. október 31-én született a katalán törvény, és már a preambulumból megállapítható, hogy a spanyol törvényhez képest radikálisan új alapokra helyezte az emlékezetpolitikát. A szöveg a következőképp indít: „Hosszú azoknak a harcoknak a története, amelyeket Katalónia az 1714-ben tőle elvett szabadságokért és intézményei védelmében folytatott. A 19. század közepétől a katalanizmus, a munkásság harcai, a liberális áramlatok és a köztársasági-föderalista moz-

galom alkották katalán demokratikus kultúra, valamint a szabadságokért, a társadalmi igazságosságért és az önkormányzati intézmények visszaszerzéséért folytatott harc magját. Az első és a második köztársaság jelentik ennek a harcnak a csúcspontjait, s ezek jelentik a jelenlegi demokratikus berendezkedés közvetlen előzményeit. Primo de Rivera diktatúrája, de még inkább Franco tábornoké újfent felfüggesztették ezeket a szabadságokat, és kemény politikai, kulturális, társadalmi és nemzeti elnyomást léptettek életbe” (Llei del Memorial Democràtic preambulum). Ezt követően a preambulum a katalán alaptörvény 2006. július 19-én elfogadott, módosított változatának 54. cikkelyére utal, mely a Történelmi Emlékezet cikkelye (Estatut de Catalunya 2006). Ez a cikkely azt mondja ki, hogy a Generalitatnak, azaz a katalán kormánynak kötelessége „vigyázni arra, hogy Katalónia történelmi emlékezete, vagyis a demokratikus szabadságokért és jogokért folytatott harc közös öröksége megismerhetővé váljon és fennmaradjon” (Estatut de Catalunya 2006). Ennek érdekében úgy rendelkezik, hogy „olyan intézményi kezdeményezéseket kell alkalmazni, amelyek szükségesek ahhoz, hogy elismerésben részesítsenek és rehabilitáljanak minden személyt, aki a katalán önkormányzatot és a demokráciát védelmezte, s ennek következményeképp üldöztetést szenvedett” (Estatut de Catalunya 2006). Az 54. cikkely 2. pontja kimondja még, hogy a Generalitatnak arra is ügyelnie kell, hogy ez a történelmi emlékezet állandó szimbóluma legyen a toleranciának, a demokratikus értékek méltóságának és a totalitarizmusok elutasításának...”. A statútum hivatkozott cikkelye után a Katalán Történelmi Emlékezet törvény preambuluma így folytatja: „A demokrácia nagysága, szemben a totalitárius rezsimével, abban áll, hogy képes elismerni az intolerancia minden áldozatának méltóságát, személyes, ideológiai vagy lelkiismereti különbségekre való tekintet nélkül. El kell ismernünk a politikai erőszak minden áldozatát” (LLEI 13/2007, del 31).

A katalán baloldal három pártja (PSC – katalán szocialista párt, ERC – katalán köztársasági baloldal, ICV – katalán kezdeményezés és zöldek, „öko-kommunisták”) alkotta kormány, az úgynevezett Govern Tripartit élén Pasqual Maragall-lal nemcsak törvényt hozott a Történelmi Emlékezetről, hanem határozott cselekvési tervet és forrásokat is rendelt mellé. Ám a legfontosabb az, hogy ennek az új emlékezetpolitikának egy egészen új kiindulási alapot, legitimitációt adott. Ebben az olvasatban a jelen demokratikus társadalmának múltbéli előképe az első és a második köztársaság lett, a katalán történelem gerincét pedig az 1714-ben Katalóniától elvett független intézmények és szabadságok visszaszerzéséért folytatott harc alkotja. A preambulum meg is okolja, miért nyúl vissza a demokratikus átmenet alapító mítoszánál régebbi legitimációs bázisig, vagyis a köztársasági múlthoz és a Franco-ellenes demokratikus mozgalmakig, amelyeknek Katalóniában valóban nagyobb tradíciója volt, mint

az ország többi részében.² A szöveg további része elemzést ad az Átmenetről. Ebben kihangsúlyozzák, hogy a folyamatot, a Franco-rezsim intézményei kezdeményezték, azok, amelyek korábban lerombolták Katalónia köztársaság idején élvezett önkormányzatiságát, és a katalán nyelv és kultúra teljes megsemmisítésére törekedtek. Azt pozitívan ítéli meg a preambulum, hogy az átmenet sikeres politikai paktum volt, amely által sikerült felülemelkedni a polgárháború és a diktatúra által okozott megosztottságon. Negatív eredménynek tartja azonban azt, hogy a paktum következményeképpen elveszett azoknak az emlékezete, akiknek vagy akikről először Franco törvényei, majd pedig az átmenet csend-paktuma miatt hallgatni kellett. Vagyis az átmenet intézményesítette a demokratikus hagyományokról, előzményekről való elfeledkezést. Mint azt a preambulum egy következő mondata megállapítja: La preservació de la memòria històrica d'un país és, doncs, una expressió de la seva llibertat, vagyis Egy ország történelmi emlékezetének a megőrzése az ország szabadságának a kifejeződése (LLEI 13/2007, del 31). Katalónia tehát új múltat választott, és ezáltal új identitást alkotott, mely hangsúlyosabban megkülönbözteti Spanyolországtól, és azoktól a formációktól, amelyek legitimitásuk forrásának az átmenetet, a Franco által restaurált monarchiát és az Alkotmány megváltoztathatatlanóságát tartják.

A törvény preambulumának a szövege tehát tudatos politikai szándékot jelöl Katalónia szimbólumrendszerének és identitásának az átalakításában. Ennek okát a katalán politikai életben beállott változásban is kereshetjük, hiszen 1980-tól kezdve a katalán autonóm kormány tagjait mindig a Convergència i Unió jobboldali katalán nacionalista párt adta, az élén Jordi Pujollal egészen a 2003-as választásokig. A katalán baloldal akkor nyerte meg az autonóm választásokat, amikor az országban a jobboldali PP abszolút többségben, politikai és kulturális hegemonia megvalósítására törekedve kormányzott, élén José María Aznarral (SERRA 2004, DOMINGEZ 2004). Az új katalán kormány tehát az ellenállás kormánya (DOMÈNECH 2003), s mint olyan, elsőként fogalmaz meg egy más gyökerű identitást, mely nem a demokratikus átmenetre vezeti vissza legitimitását, hanem egy azt megelőző folyamatra, a demokratikus szabadságjogokért folytatott harcra.

² Paul Preston történész elismerően nyilatkozik azokról a reménykeltőnek nevezett folyamatokról, amelyek Spanyolország-szerte zajlanak Asturiasban, Aragóniában, Andalúziában, de kiemeli, hogy a legnagyobb lendülettel Katalónia támogatja a történelmi emlékezet projektjét, aminek az okát a professzor abban látja, hogy ott volt a legerősebb a Franco-ellenes mozgalmak társadalmi beágyazottsága, szervezettsége. Az Assamblea de Catalunya 1971-ben alakult demokratikus civil szervezet, mely az ország legfontosabb Franco-ellenes szervezete volt, tüntetéseinek jelszava: Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia, vagyis Szabadság, amnesztia és autonómiastátútum. Úgy beszéltek róla, mint a parlament megalakulása előtt parlamentként működő szervezetről <http://www.naciodigital.cat/noticia/36770/llibertat/amnistia/estatut/autonomia/al/in-inde-independencia>

A politikai okok önmagukban azonban Katalónia esetében sem lettek volna elegendők a testvérharc és a felek megbékélése konszenzusától való elmozduláshoz. Ehhez szükség volt azokra a társadalomból induló kezdeményezésekre, amelyek Katalóniában jöttek létre. 1977 és 2007 között 76 olyan szervezet született, amelyek az elfeledett, elhallgatott köztársasági emlékezet megőrzésére alakultak, s ezek közül 2003 és 2007 között, a katalán baloldali tripartit kormány idején, 28 (SCAGLIOLA 309). Egyértelmű, hogy a kormányzati támogatás kedvezett az ilyen típusú egyesületek születésének, amelyek egyre kevésbé voltak veterán, mint inkább kulturális egyesületek, bár emlékező funkciójukat megőrizték. Ez jelzi egyrészt a generációváltást, másrészt pedig a probléma vagy kérdés tartós fennmaradását.

A történelmi emlékezet megőrzését a tudományos történetírás is támogatta. Ricard Vinyes, a Barcelonai Egyetem professzora, 2002. évi interjújában arról beszélt, hogy „olyan emlékezetet kéne létrehozni, amely elősegíti a kutatásokat és az információ terjesztését is. Egy olyan intézményre volna szükség, amelyik valahol félúton helyezkedik el a kutatóközpont és a múzeum között”, majd megindokolja, miért gondolja így: „Nekünk történészeknek erkölcsi kötelességünk egy civil mozgalmat teremteni, amely az emlékezet megerősítését követeli [...] vannak pillanatok, amelyekben a történelmi kutatásnak szüksége van politikai támogatásra annak érdekében, hogy előreléphessen. S most ezen a ponton vagyunk” (SCAGLIOLA 2008: 310).

Abban az évben, amikor Ricard Vinyes³ e szavai elhangzottak, a *Comissió de la Dignitat* civil szervezetének vezetésével elkezdődött az a mozgalom, amely a Salamancai Levéltárban őrzött katalán vonatkozású dokumentumokat követelte vissza (CASTRO 2008: 294–319, GUEREÑA 2011, SCAGLIOLA 2008: 308). A Ricard Vinyes által javasolt intézmény végül *Memorial Democràtic*⁴ néven a katalán kormánytól függő közintézmény formájában alakul meg. Célja Katalónia demokratikus emlékezetének (1931–1980) összegyűjtése, és annak nyilvánvalóvá tétele, hogy a demokrácia kemény harc eredményeként érkezett el. Feladatának tartja továbbá megemlékezni ezekről a harcokról, megkönnyíteni az archívumokhoz való hozzáférést, és olyan tudást biztosítani, amely a jövőben garanciája a demokratikus politikai és civil kultúrának. Nagyon beszédes a projekt motója: *Jövőt a múltnak*. Katalónia területén hivatalosan, politikai akaratból egy emlékhelyrendszert kíván kialakítani, amely a demokrácia és az érte folytatott harc emblematisztikus helyeit jelöli meg. Spanyolországban ez az első eset, hogy poli-

³ A CEFID kutatója, az Irredentas és az Els nens perduts del Franquisme szerzője, amelyből nagy hatású dokumentumfilm is készült, a katalán kormány Memorial Democràtic projektje az ő irányítása alatt épül ki és működik, Premi Nacional del Patrimoni Cultural díjban részesült, mint a *Franco börtönei* című, a Katalán Nemzeti Történelmi Múzeumban (MHC) 2004-ben rendezett kiállítás kurátora.

⁴ <http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/> Ezen az oldalon megtalálható a közintézmény minden tevékenysége, projektje, a vele kapcsolatos híradások, események stb.

tikai hatalom akarja megőrizni a demokrácia emlékét (GUIXÉ 2009: 596–609). A Katalóniában kiépült emlékhelyhálózat elemei, az *Espais de Memòria*⁵ védjeggyel ellátott emlékezetpontok, a Katalán Kulturális Örökségről rendelkező 1993/9-es törvény hatályába tartoznak, tehát védelemben részesített értékek. A legismertebb pontja ennek a hálózatnak a MUME, vagyis a menekültek témájának szentelt múzeum Jonqueres-ban, a Fossar de la Pedrera, a Barcelona Monjuïc temetőjében található tömegsír, ahol Lluís Companys emléktáblája is áll, ahol a katalán kormány tagjai minden év október 15-én főhajtással és koszorúzással tisztelegnek a mártír miniszterelnök kivégzésének napján. A Camp de la Bota, az egykori kivégzőhely vagy a Camí de Llibertat, ami a holokauszt emlékhelyek egyik múzeuma a Pireneusok katalán oldalán, Sortban. Ez a település a második világháború idején a zsidó menekülők útvonalának fontos állomása volt (CABRÉ 2006).

A katalán kormány azonban nemcsak a jövő demokratikus gondolkodását kívánja kialakítani e törvénybe foglalt módon és központi irányítással. 2010-ben hozott egy törvényt a tömegsírokról. A Llei de les fosses az országban elsőként és egyedülálló módon kimondja a tömegsírok feltárásának szükségességét, a holtakról való méltó megemlékezést, és egységes protokollt állapít meg a kérelmezési eljárás terén. Az eltűnt személyek felkutatására irányuló kérelmeket a fossescomunes@gencat.cat e-mail címen lehet benyújtani, elbírálásukról, kiértékelésükről, a szükségesnek ítélt költségvetés hozzárendeléséről a Generalitat dönt. Rendelkezik ezenkívül a katalán területen található tömegsírok lokalizálásáról és elhelyezkedésük térképének elkészítéséről (GUIXÉ 2009: 602).

Megállapíthatjuk tehát, hogy sem a polgárháború, sem pedig a diktatúra kérdése nem vált még történelemmé, ezért volt szükség az emlékezet törvényeinek meghozatalára. A történelem csak a benne részt vevő nemzedékek s azok emlékezetének elmúlásával válik az objektivitás feltételeit teljesítő, semleges kutatási tárggyá. Ennek idejét pedig a biológia határozza meg, sürgetni lehetetlen. A tudományos kutathatóságnak alapvető feltétele azonban, hogy a tények a kutatók rendelkezésére álljanak. Ha továbbra is érvényben marad, márpedig érvényben marad az amnesztiatörvény, az valójában lehetetlenné teszi, hogy a felelősség kérdésének megállapításában bármilyen előrelépés is történjen. Abban a gondolkodásmódban, amelyben a Történelmi Emlékezet spanyol törvénye gyökerezik, amelynek rendszerében Franco történelmi személy, a polgárháború testvérharc, ott csak a felejtésre alapozott megbékélés és az abból következő politikamentesség lehet a megoldás. Abban az esetben, ha a törvény kimondja, hogy 1936. július 18-a egy törvényes hatalom elleni puccs volt, akik a kormány oldalán harcoltak, a jog oldalán harcoltak – a háború, a mindkét oldalon elkövetett igazságtalanságok és a szörnyűségek már egy másik logikához, a háborús helyzet logikájához tartoznak – a Franco-rezsim diktatórikus

⁵ Jól kezelhető, világos, informatív internetes térkép és információ a hálózatról http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/espais_de_la_memoria/xarxa_espais_catalunya_cat/

elnyomást jelentett, amelynek áldozatai voltak, akkor ezeknek az áldozatoknak és elnyomottaknak joguk van a rehabilitációhoz, ami egyben a téma politizálását is jelenti.

A megbocsátásra, majd utána a megbékélésre csakis a bocsánatkérés után kerülhet sor. A bocsánatkérés aktuusa viszont a zsidó-keresztény gondolkörben egyértelműen feltételezi a bűnösség elismerését, hiszen, ha ez nem lenne így, akkor mi értelme volna bocsánatot kérnünk. A megbocsátás személyes cselekedet, és semmi köze sincs az igazságszolgáltatáshoz. Az igazságszolgáltatás a társadalmi rend fenntartását szolgáló intézmény, mely az ekvivalencia logikáján alapul, amekkora volt a bűn, akkora büntetés jár érte. Az amnesztia, a szervezett felejtés azonban akadályozza mind az igazságszolgáltatás, mind pedig a megbocsátás folyamatát (RICOEUR 2003).

A katalán autonóm törvényalkotás hangsúlyosan elismeri és legitimitása forrásául teszi meg a korábbi köztársasági előzményeket és a demokráciáért folytatott harcot.⁶ Az autonómia kormányának feladatkörébe és felelősségébe utalja az emlékezetpolitikát, ami így az oktatásban, a nevelésben, a közterek kialakításában is hangsúlyos szerepet kap. A szintén törvény által szabályozott tömegsírfeltárásokkal együtt a katalán jogi környezet sokkal haladóbb elveket fogalmaz meg. Hasonló vonása viszont a két emlékeztetvénynek, hogy a jelenleg uralmon lévő jobboldali kormányok (Rajoy, Mas) mindkettőtől megvonták a forrásokat. A Barcelonai Egyetem professzora, Queral Solé szerint a Memorial Democràtic vezetősége ugyan nagyon elkötelezte magát a tömegsírokra vonatkozó törvény betartása irányában, és az intézmény egy része működik is, amely a kérvényeket fogadja, de mégis az az érzés az uralkodó, hogy leállt a projekt, hiszen a kormányváltás, azaz 2011 óta nem rendelnek hozzá forrásokat (CABRERA 2013). Az ARMH, Emilio Silva szervezetének állami szubvenciója 2012-ben 60%-kal csökkent, majd 2013-ra 0 euró lett, holott költségeik 80%-át addig is önkéntes munkaadományok tették ki.

Még egy adalék a Memorial Democràtic honlapján talált cikk: Pablo de Greiff, az igazság, az igazságszolgáltatás, a helyrehozatal és a meg nem ismétlődés garanciája különleges referense jelentést készített az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának 2014. január–februárban tett spanyolországi látogatásának tapasztalatairól. Utazásának célja az volt, hogy megállapítsa és értékelje, milyen intézkedéseket hoztak a spanyol hatóságok az igazság, az igazságszolgáltatás, a helyrehozatal és a meg nem ismétlődés garanciája érdekében a polgárháború és a Franco-diktatúra által az emberi és a nemzetközi jogok ellen elkövetett sérelmek kérdésében. A különleges referens jelentésében az igazság és az igazságszolgáltatás nagy hiányosságait emelte ki, és segítségét ajánlotta az ajánlások

⁶ Nagyon érdekes, és a kelet-európaiaknak talán kevésbé érthető vonása a katalánoknak az, hogy arra a kérdésre, mitől lesz valaki katalán, azt a választ adják: *la voluntat de ser* (ha az akar lenni), vagyis egy olyan jövőre irányuló projektet jelölnek meg, amelyhez csatlakozni lehet.

teljesítéséhez. A spanyol ENSZ-nagykövet nyilvánossá tette, hogy a spanyol állam eltérő véleményt képvisel a referens megfigyeléseit illetően. A Memorial Democràtic igazgatója viszont a katalán intézmény nevében megköszönte Pablo de Greiff munkáját, és a Generalitat szószólójaként elkötelezte magát azoknak az ajánlásoknak a teljesítése mellett, amelyek nem az állam kompetenciájába tartoznak (MEMORIALDEMOCRATIC.GENCAT 2014). Úgy tűnik tehát, hogy a katalán jobboldali kormány a finanszírozás befagyasztása ellenére megtartja a *Jövőt a múltnak* mottó által kijelölt irányt, a spanyol jobboldali kormány viszont vonakodik eljutni még odáig is, hogy elítélje a Franco-diktatúrát (LAVILLA 2013), így nehezen teljesítheti az igazság, az igazságszolgáltatás és a helyrehozatal nemzetközileg megszabott feltételeit.

Úgy tűnik, hogy az ország továbbra is megosztott, emlékezetét tekintve. A baloldal és a jobboldal egymással nehezen összeegyeztethető emlékezeti sémákban gondolkodik, s ezt még árnyalja a nemzeti emlékezet mint nemzeti identitás és jövőkép kérdése, amely a katalánok esetében törvénybe iktatott módon szintén igen eltérő képet rajzol elénk.

IRODALOM

- ANDERLE Ádám 2009. Spanyol törvény a történelmi emlékezetéről = Anderle Ádám (szerk.): *Történelmi minták és utak*. Esszék Spanyolországról és Latin-Amerikáról. Szegeged. A Szegedi Tudományegyetem Hispán világtörténete PhD-program.
- BORGES Jorge Luis 1970 *Funes, az emlékező*. Latin-amerikai elbeszélők. Budapest
- CABRÉ Jaume 2006. *A Pamano zúgása*. Budapest
- CABRERA Elena: Segundo enterramiento de la memoria histórica = *El diario*. 2013. márc. 14. http://www.eldiario.es/sociedad/Segundo-enterramiento-Memoria-historica_0_110239847.html
- CASTRO Luís 2008. *Héroes y caídos*. Políticas de la memoria en la España contemporánea. Madrid CUÉ Carlos E.: 2006 El Consejo de Europa condena el franquismo e insta a España a honrar a sus víctimas = *El País*, 2006. márc. 18. http://elpais.com/diario/2006/03/18/espana/1142636420_850215.html
- DOMÈNEC Xavier 2009. El asalto al olvido. Entre el poder y la sociedad = Ricard Vinyes (szerk.): *El estado y la memoria*. Gobierno y ciudadanos frente a los traumas de la historia, Barcelona RBA Libros S. A.
- DOMÈNEC Xavier: El asalto al olvido 425. *El País*, *El Periódico*, 2003. dec. 15.
- DOMÍNGEZ Lourdes: Jaume Cabré = *Avui*. 2004. ápr. 14. http://www.ducros.cat/corpus/index.php?command=show_news&news_id=298
- GUERENA, Jean-Louis, Archivos y memoria de la Guerra Civil. En torno al Archivo de Salamanca, *Amnis* URL <http://amnis.revues.org/1521>, letöltve: 2011. okt. 24.
- GUIXÉ Jordi 2009. Espacios memoria y territorio, un memorial en red en Cataluña = R. Vinyes (szerk.): *El estado y la memoria*, Gobierno y ciudadanos frente a los traumas de la historia Barcelona. RBA Libros S. A.
- JULIÀ Santos 2006. *Memoria de la guerra y el franquismo*. Madrid Taurus y Fundación Pablo Iglesias, Presentación
- LAVILLA Felix: La intervención de Susana Sumelzo al parlamiento <http://felixlavilla.wordpress.com/2013/05/21/psoe-condena-franquismo>

- LERNER FEBRES Salomón 2004. *Después de la violencia: Pacificación y democracia en el Perú*. Acta Hispanica Tomus IX. Szeged
- MIR Conxita 2009. Acción pública y regulación memorial del territorio = Ricard Vinyes (szerk.): *El estado y la memoria, Gobierno y ciudadanos frente a los traumas de la historia*, Barcelona, RBA Libros S. A.
- MUÑOZ MOLINA Antonio: „Desmemorias” = *El País*, 2008. szept. 6.
- NACIODIGITAL 2011. nov. 8. Del «Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia» al «In-inde-independència» <http://www.naciodigital.cat/noticia/36770/llibertat/amnistia/estatut/autonomia/al/in-inde-independencia>
- NEMES Krisztina: Jaume Vicens Vives = *Aetas*, 2013. 148–160.
- PÉREZ SERRANO Julio 2004. Experiencia histórica y construcción social de las memorias. La transición española a la democracia = *Pasado y Memoria*. La memoria del pasado n.º3.
- PRESTON Paul, Memorial Democratic <http://www.memoriacatalunya.org/articles/art190.htm> <http://www.memoriacatalunya.org/index.html>
- RICOEUR Paul: *Emlékezet, történelem, megbocsátás*. Sorin Antoni interjúja a francia filozófussal = 2000, 2003. november–december.
- SCAGLIOLA A. 2008. Cambio en las políticas públicas de la memoria en Cataluña: El pasado como problema = *Entelequia, Revista interdisciplinar* <http://www.eumed.net/entelequia/pdf/2008/e07a18.pdf>
- SEMPRUN Jorge 1995. *Írni vagy élni*. Budapest
- SERRA Màrius interjú Jesús Moncadával = *Alexandria* 2004-ben, ahol az író utal erre a folyamatra <http://www.youtube.com/watch?v=yKCCcYn1pC3g>
- TREGLOWN Jeremy 2013. *Franco's Crypt*. Spanish Culture and Memory since 1936, New York Farrar, Straus and Giroux
- YSÀS Pere 2009. El antifranquismo y la democracia = Ricard Vinyes (szerk.): *El estado y la memoria*. Gobierno y ciudadanos frente a los traumas de la historia Barcelona, RBA Libros S. A.

TÖRVÉNYEK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, NYILATKOZATOK SZÖVEGEI, SZERVEZETI HONLAPOK

- Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica (ARMH) az egyesület hivatalos honlapja <http://www.memoriahistorica.org.es/joomla/index.php/quienes-somos>
- Declaración del Partido Comunista de España Por la reconciliación nacional, por una solución democrática y pacífica del problema español Junio de 1956 <http://www.filosofia.org/his/h1956rn.htm>
- Emlékezhelyek, térkép. Espais de Memòria http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/espais_de_la_memoria/xarxa_espais_catalunya_cat/ főbb katalán emlékezhelyek elérhetősége a világhálón: MUME MUME <http://www.museuexili.cat/index.php?lang=fr> Fossar de la Pedrera <http://iberianature.com/barcelona/history-of-barcelona/historical-memory-map-of-barcelona/fossar-de-la-pedrera-montjuics-common-grave> Camp de la Bota <http://www.francescabad.com/campdelabota/> Camí de Llibertat <http://www.camidelallibertat.cat/>
- Az Európa Tanács parlamenti tanácskozó testülete által 2006. március 17-én jóváhagyott jelentés, amely nemzetközi szinten elítéli a Franco-rendszer által 1939 és 1975 között elkövetett bűnöket. <https://www.nodo50.org/republica/docs/condena-franquismo.pdf>
- FAES Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales Founding Principles http://www.fundacionfaes.org/en/presentation/founding_principles

Katalán Törvény a Történelmi Emlékezetről: LLEI 13/2007, del 31 d'octubre, del Memorial Democràtic http://www20.gencat.cat/portal/site/portaljuridic/template.PAGE/menuitem.d15a4e5dfb99396dc366ec10b0c0e1a0/?javax.portlet.tpst=ba5f51819e-d19d6c56159f10b0c0e1a0&javax.portlet.prp_ba5f51819ed19d6c56159f10b-0c0e1a0=action=fitxa&documentId=423243

Katalán Törvény a tömegsírok feltárásáról: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsaw/46536/ca/govern-aprova-reglament-llei-fosses-estableix-procediment-sollicitar-actuacions-guerra-civil.do

Katalónia Autónoμία Statútuma: Estatut de Catalunya 2006 http://web.gencat.cat/ca/generalitat/estatut/estatut2006/titol_1/#18e34e18-f7e8-11e3-b0eb-005056924a59-5

Katalán Kormány Történelmi Emlékezet oldala: Memorial Democràtic <http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/> http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/detalls/Noticia/20140915_Pablo-de-Greiff

Spanyol Alkotmány Constitución Española 1978 http://www.congreso.es/docu/constituciones/1978/1978_cd.pdf

Spanyol Törvény a Történelmi Emlékezetről: Ley de la Memoria Histórica <http://www.boe.es/boe/dias/2007/12/27/pdfs/A53410-53416.pdf> Exposición de motivos

Memory codified

During the transition to democracy in Spain (1975–82) Franco's dictatorship became an established democratic regime. The guarantee of peaceful change was the Amnesty Act (1978), which freed the political prisoners, and at the same time assured the impunity of their guards as well as of all the persons in charge of the repressive system. First the prohibition of the dictatorship, then the enacted amnesia guaranteeing peaceful democratic transformation silenced the republican memory. However, in 2007 the Spanish parliament – and the Catalan at the same time – voted the Law of Historical Memory. Although both of laws were enacted by leftist governments, their vision of past and future, and thus the legitimacy they are based on are very different. Their comparison clearly outlines a country not only divided along an ideological fault line but also as one having split memory from a national point of view.

Key words: amnesty amnesia, historical memory, historical justice, social reconciliation

Sećanje položeno u zakon

Za vreme demokratske tranzicije (1975–1982) Frankova diktatura se preobrazila u demokratski režim. Garancija mirnog preobražaja bio je Zakon o amnestiji (1978), koji je oslobodio zarobljenike, a zarobljivače i odgovorne funkcionere potlačiteljskog režima pošteđeo od kažnjavanja. Nakon zabranjivanja diktature ozakonjeni zaborav je garantovao mir demokratskog prelaza, uspavajući sećanja na republikansku stranku. 2007. godine su međutim španski, a istovremeno i katalonski parlament usvojili Zakon istorijskog sećanja. Iako su oba zakona levičarska, njihove vizije prošlosti i budućnosti, a samim tim i

osnove njihove legitimacije su veoma različite. Njihovo upoređivanje – pored slike ideološki razdvojene države – jasno ocrtava i međusobno različita sećanja podeljena na osnovu nacionalne pripadnosti.

Ključne reči: amnestija – amnezija, istorijsko sećanje, istorijsko pravosuđe, društveno pomirenje, politika sećanja – politika budućnosti, podeljeno sećanje

Memòria feta llei

Transició – gran pacte polític de cara al futur. Nou començament, nou full de ruta sobre una nova base legitimadora que de mica en mica es converteix en mite i revesteix un caràcter sagrat. Però el gran artefacte polític no pot eradicar les diferents memòries col·lectives dels dos bàndols, que queden mútuament exclusius. A l'època de la transició no s'hi dibuixa un dret a la memòria, més aviat un dret a l'oblit, penyora d'un pacte polític exitós. La Llei de Memòria Històrica d'Espanya (2007) té com a base legitimadora el procés de la transició (reconciliació, perdó mutu entre els participants del conflicte fratricidi), i amb l'objectiu de conferir dignitat a les víctimes fins aleshores no dignificades prescriu indemnitzacions, ajudes, més accés a les fonts en la recerca històrica, etc. Reforça els valors democràtics de l'esquerra, i així dona més legitimització al govern, però relega l'acte de reparació a l'àmbit personal. La Llei de la Memòria Històrica Catalana (2007) té com a base legitimadora el procés d'adquisició i readquisició de les llibertats i de les institucions d'autogovern de Catalunya que es van perdre primer a l'any 1714. Condemna el franquisme, i promet indemnització a les víctimes. La llei catalana decideix crear una institució pública del govern autonòmic, el Memorial Democràtic, que té per objectiu formar una xarxa de memorials del passat de la lluita per la democràcia, i fer-lo visible amb fins educatius a l'espai de Catalunya. El preàmbul de la llei catalana representa un canvi radical quant a la legitimització.

Les dues lleis són d'esquerres, i queden desproveïdes de subvencions en arribar al poder la dreta (Rajoy, Mas). Però és molt instructiu fixar-nos en els esdeveniments dels últims anys a Catalunya, esdeveniments que semblen portar al carrer el dret legal a la memòria i a la lluita per la democràcia.

Per això, escollir un passat, és a dir, construir una memòria nacional a base dels fets del passat, una narració de la identitat catalana, té una importància cabdal. Perquè la memòria es lliga amb el futur desitjat i dibuixa clarament un eix i una direcció. La comparació de les dues lleis demostra clarament un Estat dividit no només per una línia ideològica sinó també per una de memorial, de visió nacional.

Paraules clau: amnèsia-amnistia, memòria històrica, justícia històrica, reconciliació social, memòria de la política-política del futur, memòria dividida